

- jen jezuitská rezidence s gymnáziem, která neměla nárok peníze bratří Sarkanderů. O smrti Pavla Sarkandera a epidemii v Příboře viz Swartz, A. E. - Středovský, J. G.: Rubinus Moraviae, Brno 1718, s. 139. Pavel vydal svou listinu 20. srpna 1623 a už na sv. Václava, tj. 28. září, byl mrtev. Viz SOKA NJ, AMP, i.č. 102, s. 704b, 705a.
- ⁵⁹ SOKA NJ, AMP, i.č. 102, s. 711b.
- ⁶⁰ SOKA NJ, AMP, i.č. 98, s. 463a; i.č. 109, s. 130a, 152a. Kvěku Magdalénina syna viz pozn. 42.
- ⁶¹ SOKA NJ, AMP, i.č. 102, str. 96a. Dnes č.p. 41 v rohu příbořského náměstí, na počátku ulice Místecké. Jan zřejmě strávil část dětství v domě přímo na náměstí, v dnešním č.p. 44.
- ⁶² SOKA NJ, AMP, i.č. 1083, s. 22. Jan Sarkander není v tomto případě ani uveden jménem – je zaznamenán jen jako „farář holešovský“, jímž tou dobou byl. Mimo AMP se podařilo najít jedinou další sarkanderovskou písemnost ve fondu Farní úřad Příbor (FÚP), kde se dochovala kopie Janova dopisu z roku 1610, adresovaná purkmistru a radě města Uničova (její text zveřejnil Tenora – Foltynovský: c. d., s. 652 - 653). Viz SOKA NJ, FÚP, č. 364. Podstatně více je zde však dokladů o pozdější sarkanderovské účtě.
- ⁶³ SOKA NJ, AMP, i.č. 19, dokument otištěn v Tenora – Foltynovský: c. d., s. 642 - 643. Stojí za zmínku, že originál dokumentu je uložen v krabici s nápisem Mikuláš Vlčovský. O Mikulášově studiu Tenora – Foltynovský: c. d., s. 486. Formulace zachovacího listu, pokud nejde jen o řečnický obrat, prohlubuje pochybnosti o tradičním datu příchodu Heleny Gurecké a jejích dětí do Příbora. Není jasné, proč by Helena posílala svého nejstaršího syna už v nejtěplejším věku k nevlastnímu synovi a sama zůstávala ve Skočově – a pokud tam nezůstala, musela přijít dříve, než v roce 1589. Konec jejího pobytu ve Skočově nelze bohužel ověřit, neboť pro toto městečko se dochovaly písemnosti teprve od poloviny 17. století. Viz APK-C, f. Akta miasta Skoczowa z lat 1659 – 1945.
- ⁶⁴ Snadno se neměnila jen jména, ale i „národnosti“. V roce 1590 se Mikuláš dal zapsat do matriky jezuitské akademie v Olomouci jako Nicolaus Sarcander Silesius, tj. Slezan, přestože od dětství žil v Příboře. Naproti tomu jeho bratr se už považoval za Moravana, jak svědčí zápis téže matriky z roku 1597: Joannes Sarcander Priboriensis Moravus. Viz Cinek, F.: *Matricula Academiae Olomucensis*. In: Ročenka bohoslovecké fakulty v Olomouci za dobu od roku 1918 do roku 1928. Olomouc 1929, s. 56, 70. K Mikulášově účasti na spiknutí v roce 1609 a k jeho dalšímu životu viz Šigut, F.: c. d., s. 242 - 258. Snad právě Mikuláš se postaral o to, aby už v roce 1620 vyšel v Paříži spis o kruté smrti Jana Sarkandera. Mikulášův náhrobní nápis viz Swartz, A. E. - Středovský, J. G.: c. d., s. 129.
- ⁶⁵ Kněz Martin spolupracoval zejména s Mikulášem, jak ukazují záznamy z let 1599 a 1608. V Janových listinách, kde je označován za „otce duchovního“ nebo za „ctihodného otce“, se objevuje v letech 1618 - 1619 v souvislosti se zakládáním nadace pro jezuity. Tenora – Foltynovský: c. d., s. 524, 525, 550 - 554. Schmidl, J., SJ: *Historiae Societatis Jesu Provinciae Bohemiae*. Praha, Universitas Caroli Ferdinandeae in Collegio S.J. ad S. Clementem 1747, III, s. 37, 220, 753. Citováno podle Šigut, F.: P. Martin Ignác Sarkander TJ. bratrem bl. Jana. Hlídko 57/1940, s. 143-144.
- ⁶⁶ SOKA NJ, AMP, i.č. 1078, s. 40b, SOKA NJ, AMP, i.č. 1082, s. 18. Jednoznačný důkaz pro ztotožnění Martina Ignáce Sarkandera s Matoušovým bratrem, kržem Martinem, by mohla zajistit analýza jmen olomouckého kržstva. Pokud by se v Olomouci nevyskytoval ve sledovaném období (1591 - 1620) žádný kněz Martin Skočovský nebo Martin Vlčovský a zejména pokud by jméno Martin měl jen jediný olomoucký duchovní (tedy Sarkander), byl by to nezpochybnitelný argument pro ztotožnění Martina Ignáce Sarkandera s Matoušovým bratrem Martinem.
- ⁶⁷ SOKA NJ, AMP, i.č. 110, f. 80a; Swartz, A. E. - Středovský, J. G.: c. d., s. 184 - 185.

- ⁶⁸ K Ondřejovi viz J. L. Kyrbes: *Theatrum Gloriam & Honoris Oder Schaubühn, Der Glory und Ehre: Welche sich Vor hundert Jahren allhier zu Ollmütz in offentlichen Kercker In Joannes Sarcandro geöffnet...* Praha 1721, s. 130. K Jříkovi viz Swartz, A. E. - Středovský, J. G.: c. d., s. 141; Tenora, J. – Foltynovský, J., c. d., s. 482. Tam i údaje o výskytu jména Sarkander v Čechách, na Moravě a na Těšínsku. Zajímavé je, že v Čechách jej používali studující nebo rektori škol, tedy vzdělanci, kteří měli možnost „přičichnout“ k řečtině, z níž je toto příjmení převzato. Tamtéž, s. 479.
- ⁶⁹ SOKA NJ, AMP, i.č. 98, s. 1b, 2a - 3b; i.č. 1078, s. 15a, 19b, 29b, 32b. V dokumentech je Matouš Vlčovský označován za Jříkova ujce, tedy za příbuzného z matčiny strany. Tamtéž, s. 2a.
- ⁷⁰ Viz např. Medek, V.: c. d., s. 15. O náboženských poměrech v Příboře na konci 16. století viz Mocek, M.: c. d., s. 72 a text, připojený k Erratům.
- ⁷¹ SOKA NJ, AMP, i.č. 99, s. 342a.
- ⁷² SOKA NJ, AMP, i.č. 99, s. 306a, 342a - 343a. Ale už ze zachovaného listu pro Helenina syna Mikuláše, který vystavila městská rada v Příboře roku 1605, je jasné, že Helena byla tou dobou mrtvá. V listině se uvádí, „že Mikulášovi rodiče se s námi za života často stýkali a že matka pana Mikuláše u nás bydlela, dokud nezenřela“. Latinský originál textu viz SOKA NJ, AMP, i.č. 19, viz i Tenora – Foltynovský: c. d., s. 642 - 643.
- ⁷³ SOKA NJ, AMP, i.č. 99, s. 344b; i.č. 103, s. 123a. K Jakobovu působení v roce 1610 viz Tenora – Foltynovský: c. d., s. 653.
- ⁷⁴ SOKA NJ, AMP, i.č. 103, s. 124a-b, 129a; i.č. 110, s. 80a. SOKA NJ, FÚP, i.č. 1, s. 227b.
- ⁷⁵ SOKA NJ, AMP, i.č. 103, s. 129a; i.č. 110, s. 10b. Viz též Pasek, V.: c. d., s. 152, a Swartz, A. E. - Stredowsky, J. G.: *Rubinus Moraviae*, Brno 1718, s. 184.
- ⁷⁶ Méně pravděpodobné je, že obě generace dětí měly společnou matku a různé otce, jak uvádějí dosavadní životopisy. Helena Gurecká by po třech porodech okolo roku 1550 musela porodit dalších pět zdravých dětí mezi lety 1570 a 1580, tedy v době, kdy by se její reprodukční věk už blížil ke konci.
- ⁷⁷ Viz Swartzova část *Rubinus Moraviae*, s. 1; Dalbert, Josef: *Hebdomas Gemino Sacrationi Luminari: Uno Ecclesiastici Cleri Boemici, Altero Moravici, Videlicet: Div. Joanne Nepomuceno, et Ven. Joanne Sarcandro...* Olomouc 1721, s. 18 an.; Dukát, Jakub Jan: *Nepomuk Sarkander: Phoenix Morawsky Aneb Život Welebného Jana Sarcandra Skočovského, Děkana Holessowského*. Litoměřice 1725, s. 2; J. L. Kyrbes: c. d., s. 16, 19. Teprve Jan Jiří Středovský, který doplnil dílo A. E. Swartze, zmiňuje i další Janovy příbuzně. Swartz, A. E. - Středovský, J. G.: c. d., s. 15.
- ⁷⁸ Pro šlechtický původ skočovského měšťana Gregoria Mathiae neschválí vůbec nic. Helena Gurecká z Kornic bývá považována za příslušnici šlechtického rodu z Kornic. V Mikulášově zachovacím listu je u jejího rodného jména přídavné jméno „nobilis“, které je možné přeložit jako „urozená“. Viz Tenora, J. – Foltynovský, J.: c. d., s. 479, 643. Příbořské městské knihy však mluví vždy jen o Heleně Skočovské - neoznačují ji za urozenou, neuvádějí u ní žádný přídomek ani jiný odkaz na šlechtický původ. SOKA NJ, AMP, i.č. 99, s. 342a - 343a.
- ⁷⁹ Například Ondřej Grodecký z Brodů, bratr správce panství hukvaldského Jindřicha Grodeckého, měl čtyři syny a dva z nich se stali duchovními. Duchovním byl i Jindřichův syn Melichar. Ten se stal jedním ze tří „košických mučedníků“, kteří byli v roce 1619 zabití na Slovensku a poté blahoslaveni, a to až v roce 1905, s ještě větším časovým odstupem, než Jan Sarkander (blahoslaven v roce 1859, svatřečen roku 1995). Viz Tenora, J. – Foltynovský, J.: c. d., s. 480 - 481.

Obrazové přílohy

Socha Jana Sarkandera na okraji Příbora, datovaná do roku 1733, je dokladem rané úcty k tomuto baroknímu svěťci. Vznik sochy dalece předstihuje Sarkanderovo oficiální blahořečení v roce 1859 a svatořečení v roce 1995.

Titulní strana knihy *Rubinus Moraviae*, prvního životopisu budoucího svěťce, který byl vydán v roce 1712.

Dům v Příboře, v němž bl. Jan přebýval.

Dům v Příboře, který je tradičně považován za místo, kde Jan Sarkander strávil své mládí. Fotografie z počátku 20. století byla převzata z knihy Tenora, J. – Foltynovský, J.: *Bl. Jan Sarkander : jeho doba, život a blahoslavení*.

Reliéf na příborském domě vyobrazuje nástroje, jimiž byl Jan Sarkander mučen.

Rači oči ve vině uživej Formy péče o tělesné zdraví v lokalitách okresu Nový Jičín

Anna Hrčková

Harmonická jednota tělesného a duševního zdraví vytváří zdravého člověka. Každé narušení souladu znamená nemoc, která bývá hlavně v psychické oblasti nesnadno rozpoznatelná a léčitelná. Nemoci těla jsou snadněji odhalitelné a pro některé známe množství různých možností vyléčení. V této práci, kterou dělím na okruhy péče o zdraví cestami **racionalními, iracionalními a preventivními**, nastiňuji způsoby vedoucí nejen k ochraně zdraví, ale i léčebné praktiky uplatňované v lokalitách novojičínského okresu v době od 19. století do období 1. republiky. Tato syntéza si neklade za cíl vyčerpávající cestou pojednávat například o bylinách z pohledu jejich léčivých vlastností, nebo o léčení všech nemocí. Pro ilustraci uvádím i některé dobové názvy zdravotních problémů, archaické výrazy ponechávám v autentické podobě i transkripci. Starší dokumenty z oblasti duchovní kultury pocházejí z 18. století¹. Vycházím z archivních pramenů uložených ve Státním okresním archivu v Novém Jičíně², z publikovaných regionálních prací³ a vlastních terénních výzkumů⁴. Při identifikaci lokálních názvů bylin a nemocí mně byly nápomocné monograficky zaměřené publikace⁵. Zajímavým zdrojem poznání léčebných metod se staly soukromé zápisky Libhošťanky Tekly Kubalové, žijící ve druhé polovině 19. století⁶. Mimo základního poučení z nich vyčteme též autorčinu orientaci v používaných latinských názvech bylin, s nimiž pracovala, ale v českém gramatickém tvaru. Dále je patrné, že při léčbě používala nejen přírodní produkty, ale též kupované u lékárníků /v apatyce/ nebo drogistů, například různé druhy olejů, prášků. Na znalosti nemoci jako celku poukazují i vědomosti o všech jejich fázích vedoucích k úplnému uzdravení, například zastavení krvácení, odstranění sedlé krve, zahojení rány, vyplnění rány chybějící tkání.

Nesnadný způsob obživy a filozofie doby minulých století nedovolovaly našim předkům stavět na přední místo starost o zdraví a své tělo. Naopak – vůbec ho nešetřili. Kdo by se choval jinak, byly by mu přisuzovány „panské mravy“. Takové indispozice jako rýma, nachlazení se vůbec nevnímaly. Na financování lékaře nikdo neměl prostředky, mnohde vadila vzdálenost, a vyhledávání jeho pomoci ani nebylo v souladu s mentalitou doby. Proto nejužívanějšími a všem známými metodami byly zejména obklady, pití rostlinných odvarů a další. V Tiché začínalo každé léčení uvařením pelyňku. Když ten nepomohl, přišlo na řadu mamčino stručí /list senny/, dalším stupněm při vnitřních nemocech byl odvar z lipového květu, pak kamilek /heřmánku/. Pokud rady domácích nestačily, vedly kroky každého k ranhojičce, kořenářce, která už měla připravené rostliny buď naložené v kořalce, nebo usušené a na kousičky posekané, aby se nevyzradilo její léčitelské tajemství. Každá z nich znala správnou dobu sběru bylin a vůbec všechno ve vztahu k nim a k léčení. Protože mnozí léčitelé /jak muži, tak ženy/ rozpoznali diagnózu podle moče nemocného, vysloužili si označení „scankaři“. V Libhošti byli vyhledávání ještě v době 1. republiky. Přístup k léčení a chápání jejich metody ze strany pacientů se

odrazil i ve slovesném folklóru ve formě vtipů a lidového vyprávění. Pro ilustraci uvádím jeden příběh, dosud vzpomínaný ve Štramberku. *Jeden chlap byl nemocny. Jag ho kuryrovali, tag ho kuryrovali, nic nĕpomahalo. Eš jeho robĕ gdosy poradil, ať zajdĕ do Liboštĕ g scankařovi, ten ŝe istĕ pomože. A toš se ta ista zebrała a šła. V tym Liboštĕ to temu scankařovi všeco řekła, co a jag je s tym jejim chlapem. Un i namišal jakychsy zelin a pravil, ŝe to ma každy deň pit' a za štrnasť dni ať přynĕse moč a řekně co a jag. Ta roba sy to špatně vyložyla a nĕchala tego sfojiho scať do putně. Za tych štrnasť dni uš ju měl skoro plnu. Roba potem zebrała tu putňu na řbet a nĕšla do Liboštĕ. Jag schodila tyma chodnikama z rybske strany, toš šlapła do kravinca – bo se tam kravy pasly – ušplihła i noha a ona ty scaky za celych štrnasť dni vyleła. Toš, co fĕil? Po praznu tam nĕhcela přytiť. Vidi zrovna, jag jedna krava zdvihła ocas, toš přystrčyla tu putňu a ona i tam nascala skoro plnu. Přynĕšla to temu scankařovi, ten tego nabral trochu do sklenečky, podiva se proti světlu, čuchně k temu a pravi: „Tĕtko, pilujtĕ honem domu, bo se vam vaš stary každu chvilu otĕli!“ V Děrnĕm-Kostelci léčil pan Franz Jilek, který si nechával posílat byliny až z Kavkazu. Na Spálovsku hojil zlomeniny hojař, kovař vytrhával pácidlem zuby, které si ale radĕji každý sám doma vyvikłal. Pokud nebyła jiná možnost, ve Veřovicích je trhali trhači obyčejnými klešťemi. Na Starojicku pan Bajar z Hůrky napravoval kosti, neboť se v „polámaninách“ vyznal. Ve Veřovicích se s vykloubeninami a zlomeninami – pokud ovšem nemocný nemĕl porušenĕ svalstvo – chodilo k napravĕčovi, kterĕmu říkali Sirkař. Štramberský farář P. Skopal se od konce 19. století zabýval i léčením. Získal si v kraji dobrou povĕst, ale protože se kvůli této aktivitĕ dostal do sporu s lékaři, musel z města odejít.⁷*

Léčebných **racionalních** metod a přístupů k navrácení zdraví byla celá řada. Nevyužívaly pouze přírodní produkty rostlinného nebo živočišného původu, ale, jak jsem již uvedla, spolĕhaly i na kupované jako například na čertovo lejno /Asa foetida, pryskyřice/, živý oheň /sírový kvĕt/, salpetr /chilský ledek/ a podobně. Charakter nemoci vždy určoval jejich volbu.

Mezi **vnitřně** nejčastĕji aplikované metody patřilo pití **bylinných odvarů** vařených ve vodĕ – vodek. Při užívání bylo nutné respektovat množství vodky, její teplotu, ale i dodržování intervalů a doby před jídlem, po něm nebo jinak.

*blednička /nemoc spojená s chudokrevností/ – rojovník /melisa lékařská/
bílý tok u žen – kořen chebzu /bezu/
boule – mochna nátržník; pĕtilístek /mochny plazivé/
bolest břicha /moření/ – teplý odvar z třilístníku /vachty trojlístĕ/ či pelyňku;
mateřanka /mateřídouška/; fenykl; kmín rozdrčený
bolest na prsou – kvĕt petrklĕče
bolest žaludku – tisíc bylina /zemĕžluč/; matčino stručí /list senny/; pelynĕk;
jalovĕinky;
planĕ trnky; bedrník; pĕtřžník; pĕtiprstka /mochna plazivá i pĕtiprstka ŝežulník/
břicha /života/ otečení neb zapuchnutí – borakova /brutnáková/ vodka nebo z modreho lilium /kosatce/
břicha vodnatelnost – kořen chebzu /bezu/
cukrovka – po jídle pit' šalvěj s chmelem; celá mochna huší*

čištění krve – mařinka vonná; kopřiva sbíraná na jaře; kundratek /popenec/
 čištění moče – kundratek /popenec/
 čištění plic od hlenů – kořen bedrníku
 čištění střev a žaludku – čekanka; pupava bílá /pupava bezlodyžná/
 čmýra /menstruace/ nepravidelná – merlík všedobry
 dezinfekce – jalovec
 dna – květ petrklíče
 fleky žluté na tváři – yzop
 hlísty – zeměžluč: starý má pít 4 loty, dítě 2 loty; odvar z routy nebo pelyňku pij na lačno
 hluzy zalití u dítěte /střevní katar/ – mateřídouška s heřmánkem a hluzovníkem /černobýlem, výraz i pro krtič hlíznatý/
 hostec kloubní – květ petrklíče
 játra – zeměžluč, kořen čekanky
 játra zhnile – šalvija /šalvěj/ nebo ruta /routa/. Tym se čistá játra a nove rostu.
 kameny močové – šípky z plané růže
 kašel – lipový květ; šalvěj; jahodové listy a plody; plicník lékařský; ruta;
 ostružiny; šalvěj; ajbiš /ibišek/; podbíl /podběl/
 kašel silný – dohromady uvařit semeno lnu a kandis /kandovaný cukr/
 kašláni krve – přeslička
 kojení – aby se mléko ztratilo – březový list
 krku bolení nebo zatažení – česnek
 krvotok – jahodník s šalvějí
 křeče – rojovník /melisa lékařská/
 ledviny – zeměžluč; kořen čekanky; jalovec
 lunzoch /soucotě/ – dohromady svařené: syrotky polní /macešky polní/, jahodník, ze sladké jabloně seškrábaná kůra, jalovčinky; dohromady svařené: syrotky polní /violka rolní, pýr,
 svatojánský chleba /rohovník obecný/, jabloňová kůra, fiky, zelené jarní obilí, jahodník, řeřucha /řeřišnice potoční/, cukrkandl /zkaramelizovaný cukr/ – jazýčky /jitrocel/; plučník /plicník/
 moče řezání nebo zadržování – petržel; bukvice; polej /polajka-druh máty/; černohlávek; česnek; konvalije /konvalinka/
 močení bolestivé – rojovník /melisa lékařská/
 močení snadnější od otoků – jalovcový kořen
 močové kameny a písek – z prášku z kořene babího hněvu /jehlice trnité/; z kořene bedrníku
 močové nemoci – starček; divoký sléz
 nádory – mochna nátržník; pětilístek /mochna plazivá/
 nadýmání, různé otravy – kořen anděliky,
 nechut' k jídlu – teplý odvar z třilistníku /vachta trojlístá/ nebo pelyňku
 nemoci prsní – starček; divoký sléz
 nemoci vnitřní – lipový květ; kamilky /heřmánek/
 nespavost – bílý mák
 omdlení – bílé lilium /lilie/

otylost – dohromady uvařit přesličku polní, trnku, čekanku, pelyněk
 plíce-plivání krve – dohromady připravit: semeno lnu, med, černý bez, plicník, diviznu a přesličku
 plíce shnile – přitřžník /rozrazil lékařský/
 plicní choroby – yzop lékařský
 plicní katar – kundratek /popenec/ s potměchutí
 pocení přílišné – slzičky Panny Marie /označení pro třeslici prostřední stejně jako i pro hvozdíky kropenatý a kartouzek/
 pocení vyvolání – chebzový /bezový/ květ s cukrem, možno vařit i ve mléce
 porod-pročištění a vše s ním spojeno – smetaník /černobýl/. Když je neúčinný vařený ve vodě, vaří se ve vině. Po upražení je ho možné vařit jako kafe.
 posílení žaludku – kořen bedrníku
 posílení plic a žaludku – kořen kostivalu lékařského
 posunčina /tanec sv. Víta/ – květ petrklíče
 projímadlo – řešetlák počistivý
 průjem, úplavice – jahodník; matčine struči /list senny/; rojovník /melisa lékařská/;
 kobyli ščab /šřovík tupolistý/; sporýš; mochna husí
 prsa – lipový květ; petrklíč; kundratek /popenec/
 prsa-chrlení krve – bukvice
 prsa přesilená – stržné koření /přitřžník/ a přidá se trochu cukru, při přílišném bolení v prsou se do odvaru přidá trochu másla
 prsa těžká a nečistá – černohlávek; černobýl; bukvice; bílé lilium /lilie bílá/
 různé neidentifikované choroby – nať kopřivy dvoudomé
 škrkavky, tasemnice – kořen kapradí; cicvár /černobýl/
 úplavice – plody trnky a dubová kůra
 uštknutí jedovatým živočichem – cibule
 větry – anýz; fenykl; kopr; rozdrčený kmín
 vředy – mochna nátržník; pětilístek /mochna plazivá/; blamorové (bílé) koření /merlík všedobry/
 vředy střevní a žaludeční – truskavec /rdesno ptačí/
 vyměšování moče nedokonalé – květ petrklíče
 zácpa – kořen pampelišky; česnek, sléz
 záchvaty padoucnice – kořen konvalinky
 zašlemování plic – lipový květ; šalvěj
 zimnice /když zima drobí/ – stržné koření /přitřžník/ s přidáním trochy cukru
 zubní bolesti – květ petrklíče
 žába – kořen pampelišky
 žaludeční vředy – z kořenů žebráckého knoflíku /lopuchy větší/ nebo čekanky
 žaludek – pelyněk; marunka /řimbaba/; jitrocel; ruta; boží dřevko /brotan/;
 rozmarýn; oddenek dymnivky; přeslička
 žaludek u dětí i střevní potíže – heřmánek
 žaludku posílení – zeměžluč; kořen čekanky
 žloutenka – kořen pampelišky

K pítí uzdravujících nápojů a medikamentů bylo určeno množství dalších přípravků, jejichž základ tvořilo například mléko, voda, alkohol, olej, máslo, rostlinné a živočišné extrakty. Při léčbě některých nemocí bylo nutné dodržovat množství i intervaly v užívání, které se řídily věkem a pohlavím pacienta.

bolesti břicha – z utlučeného božího dřevka /brotanu/ se vytlačí šťáva a pije
bolest v krku – husí sádlo; do teplého mléka přidat syrové vajíčko a med
bolest zubu – aplikovat silnou slivovici tak, aby šla přes bolavý zub a utišila nerv
dřeni v břiše – napij se dřevěného oleje /například jalovcového/
hlísty – zeliňáčka /voda z kysaného zeli/; česnek ve mléce; pelyňkový olej; cibuli krajenu ve vodě přes noc moč a pij
hlůza /střešní katar miminek/ – na másle usmažit zelené obilí a řepku polní, dát do vody a vypít /též se tím mazalo celé tělo/
hrdlo-když jehla neb něco jiného hrdla vejde – polivku petrželovu neb jinou pij hodně
jatra shnilé – žive raky utluč, vytlač z nich zoft /šťávu/, pij rano i večer
nachlazení, kašel, rýma – horký šípkový nebo lipový čaj slazený medem; neměl-li nemocný horečky, pil čaj z květu černého bezu
oněmění jazyka po šlaku – česnekový zoft /šťávu/ s octem navracuje řeč
osýpky /zarděnky/ – hlt rezné kořalky; aby se vysypaly
pchání v boku – pij teply lněný olej: velký člověk 10 lžic, žena neb panna 4 lžice, dítě 1 malou
revma – pít po troše šťávu z bezinek
souchotiny /lunzoch/ – psí sádlo
trávicí potíže – skořápka z vajíčka se spálila, rozdrtila, vhodila do vody a ta se vypila
zachování zdraví – březová voda jarní: břiza se navrtala nebozískem a voda vytékala
zaražení moče – borovičková pálenka
záškrt – matka dala lžici soli do roztopeného másla a chrstla to do dítěte. Aplikovala jen jedenkrát: buď bude žít, nebo ne.
zažívací potíže – zeliňáčka
zošklivit pijákům lihoviny – kopytník v lihu

Léčivě působily i samostatné nápoje. „Od žluti rozlité“ byl vhodný černý čaj nebo kafe /káva/, od bolestí břicha pálenka, rosolka nebo kafe. Na zácpu se doporučovalo pít velké množství tekutin a minerálku šaratici, kdežto při průjmu se dodržoval opak. Kdo měl „zahoření hlavy“ užíval vše teplé – mléko či čaj, případně kafe s cukrem obdobně jako od „řezavky moču neb zadrženi“ – kafe, čaj /thé/ nebo mléko.

Některé léčivé rostliny získávaly vyšší účinek vařením ve mléce nebo i víně.

hlísty aby mrtve ven vyšly – česnek ve mléce uvařeny
kašel – ve mléku uvař šalviju, borovičky /jalovčinky/, kmín
prsní námaha, když zima drobí – ve mléku nebo víně uvař stržné koření /mochna nátržník/, bylo vhodné přidat trochu cukru, při přílišných bolestech dát trochu másla
spadnutí čepu, zatažení neb bolení hrdla – uvař v kozím mléku ze 3 fíky, oslad' a vyplachuj hrdlo

Víno, pivo, kořalka, rosolka, ocet, vepřová žluč se stávaly součástí různých medikamentů. Výsledkem byly maceráty, odvary, šťávy, které se užívaly. Jinou metodu léčby konkretizují komentářem.

bolesti očí – do teplého vína namočenou šatku přilož na oči
bolesti břicha – do čisté kořalky dát hodně pepře a soli
bolest zubů – puškvorec v lihu
domácí užívání pro zdraví – v kořalce namočený puškvorec; jalovčinky; rebarbora; galgánový kořen /galgan hroznatý/ – při zabijačce užívaná vepřová žluč rozpuštěná v kořalce
kašel – vařené borovičky /jalovčinky/ ve víně
oněmění jazyka po šlaku – ve víně neb octě uvařeny polej /druh máty/ se ma držeti pod jazykem i před usty nebo nosem: to rozebere i zemdleneho – česnekový zoft /šťávu/ s octem smíšený a pítý navracuje řeč; špiritus z matěřanky jazyk upevňuje
posílení žaludku – pij ve víně namočený pelyněk neb centuryum /zeměžluč/, hořke večer su v žaludku užitečné
po porodu ženám – černobýl, když neúčinkuje vařený ve vodě, vaří se ve víně
posílení chřadnoucích údů – odvar ve víně z oddenků aronu, pepře, křenu, cicvárového semínka /peľyňku/
smrdění v ústech – mateřidouška vařená v octě užívaná ráno i večer
zatažení neb bolení hrdla – šalvija ve víně neb pivě uvařena
shnilé jatra – ve víně vařena pimpinela /bedrník anýž/
shnilé plíce – černobýl vařeny v pivě neb víně
řezavka – svařené víno s křenem
trávení – vlašský ořech v kořalce
větry – rosolka pomerančova; anyzova; kminova; anjelikova /anděliková/ užívaná po jídle
vředy – časně zjara sbíraný hulvor /dymnivka dutá/ a namočený v rezné kořalce
žaludeční nemoci – v silné kořalce namočené utlučené zelené jalovčinky

Mnohé medikamenty se užívaly v tekuté podobě, zato jiné se jedly.

běhavka – usmažit kundrátek /popenec/ s kmínem a vejcem
čištění krve, plíc – med lipový, smrkový, vřesový, jedlový
hlísty – syrové kyselé zeli z bečky; mrkev
kašel – med
močit kdo nemůže – bilu řepu /vodnici/ nadrobno zestrhaj a sněž, vytlačeny zoft /šťávu/ užij s vodou
nadýmání, vnitřní bolesti – podmásli nebo zeliňáčka /voda z kysaného zeli/ – z apatyky kamenný olejek /dehet/ na chleba
omdlení /mdloby/ – po rozebrání zemdleneho dej mu pro občerstvení dobře polivky nebo vína s chlebem nebo víno, to obveseluje srdce
souchotě /lunzoch/ – čerstvá řerucha /kopretina řimbaba/; med; strouhaný puškvorec nebo křen s medem
shnilé jatra – do vína namoč chleba a posyp šalviiovým praškem
shnilé plíce – kysele čerstve planky /plody trnky obecné/
zimnice – čerstvé maliny

žloutenka – chleba s máslem posypaný zázvorem jedl pacient vždy, když měl hlad
žluč rozlita – hodně teplu kuřecí polevku jez

Naopak léčení jiných zdravotních problémů si vyžadovalo opačný přístup. Vypudit jídlo z trávicího traktu a pročistit se – „laksyrovat“ – formou průjmu /laksírky/ bylo nutné u toho, kdo potřeboval, aby mrtvé hlísty vyšly ven z těla. Zápis z Libhoště uvádí: „...od souchot dítěte mu dej na laksyr rebarboru.“ Té /kupované v lékárnách/ si měl na špici nože vzít každý, kdo se rozčilil. A koho hněv ovládl silněji, měl rebarborou „laksyrovat“ a hněv mu tímto neměl uškodit. Plnila tak funkci projímadla. Ze Spálovska pochází usměvná vzpomínka na laksírku u vojáka: „...při průjmu svlékl gatě, aby se nemusel zdržovat při odbíhání do křovi. V potoce se umyl, oblékl a byl zase vojákem, z jakého mohl mít císař pán radost.“

Rychlý účinek měly léčivé prostředky polykané v rozkousané formě.
nemožeš spat' – hryz semeno hanyzove /anýzové/ a celerove
od smrdění v ústech – citronove kurky hryz
od větrů – hryz semeno petrzelove nebo borovičky /jalovčinky/ nebo hanys /anýz/
nebo kmín nebo pomerančove kurky

Jiné léky měly formu prášků a kapek – například žaludeční se připravovaly ze světlíku s medem. Prášky mívaly různé složení, jak můžeme sami posoudit, nebo bývaly jen z jedné byliny.

dásní bolest – usušené a rozmělněné husí mýdlo /mochna husí/
kašel – učiň prašek z omanoveho kořene a s medem užij
křeče – usušené a rozmělněné husí mýdlo /mochna husí/
močové kameny a písek – z kořene babího hněvu /jehlice trnité/ a dalších
medikamentů
nadýmání – kořen andělíky
otravy různé – kořen andělíky
prsa-bolení – udělej prašek ze 2 lotu bíleho cukrkandlu a 1 lotu živeho ohně /sirový
květ/ neb sirky, uživej suchy neb vypij ve vodě
zaducha, dychavičnost – usušené a rozmělněné husí mýdlo /mochna husí/ – uživej
prašek ze salpetru /chilského ledku/, aby v tobě kašel vzbudil a vlhkost z prsi
vyhazela
zubů bolest – usušené a rozmělněné husí mýdlo /mochna husí/
žluč rozlita – rebarborového prášku na špici nože

V mnoha receptech se dočteme o pouhém „užívání“.
hlavy bolení – uživat' častě rebarboru za kvintlik nikdy vic
hlísty u dítěte – spolu uvař med, silny ocet a pelyněk. Když vře, vytlač přes šatku,
přeced' a z toho dej uživati podle věku rano i na noc pul kavové lžičky anebo více
hluzou zalití u dítěte /střevní katar/ – šláva ze zimní pšenice a rži; v teplém mléce
rozmačkaná hlavička houby kyly /smrže/ a po lžičkách podávaná
nechutenství – rebarboru neb pecherove pilule
prsa-od chrkani krvi – rači oči ve vině uživej

smrdění z hrdla – uživej anjeliku, pomarančove kurky a hřebičky
smrdění v ustech – matěranku v octě vařenu rano i večer uživej
srdce – všecky obtížnosti odnímá bedrník s cukrem
údu bolení, trhání, lámání – očištěný salpetr /chilský ledek/
větry – na cukr pusť někeru krapečku citronoveho neb pomerančoveho oleje – uživej
semeno petrzelove neb borovičky /jalovčinky/ neb anys neb kmín, kurky
pomarančove neb pomarančovy špiritus neb anesovu /anýzovou/ palenku
zácpa – med s olejem uživej
znovunabytí ženského květu měsíčního /obnovení menstruačního cyklu/ – uživej
misto the: polej/polajku/, pimpinelu /bedrník/, centuryum /zeměžluč/ a senes – kurky
citronove, pomarančove, rebarboru, pilule pecherove
žaludeční vřed – ružovy med, ružovy cukr, fíky, hrozenky, hanys /anýz/ i yzop
ve vodě uživej
žaludek zašlemovany – uživej ráno 5 až 6 kapek borovičkového oleje

Následující ozdravné metody tvoří přechod mezi vnitřní a zevní aplikací. Patří k nim například kloktání /vyplachování/, čichání, kouření, vdechování, držení v ústech.

angína, bolest v krku – kloktej: květ divizny malokvěté; slanou vlažnou vodou
bolest v krku – inhalování: trubka lubečku /libečku/ se na jednom konci zapálí,
na druhém se do krku natahováním kouří, kouř musí jít do krku
bolení zubu – drž v ústech: odvar levandulovy nebo rojovnikovy; vařeny yzop s vodou
i octem teple; pokračeny tabak nebo anjeliku; uvařeny česnek v octě; špiritus nebo
odvar z rozmarynu; anglicku sul
dřavý zub – vymývej ústa odvarem z routy
od zaduchu neb dychavičnosti – často se obzvlašť za oračem prochazej, abys mohl
čerstvou paru z převracene země vystupující do sebe dychati usty
omdlení – čichání: k smradlavým věcem – ženě od bolesti matky /dělohy/; vonnými
věcmi třít pod nosem a uši – šňupání tabáku – voňati hřebičky, citronové kůrky, kafr
v šafránu
oněmění jazyka – drž v ustech odvar z majoranky
proti zatažení neb bolení hrdla i od spadnutí čepu – vyplachuj: v čerstvé vodě uvař
yzop, šalviju, ružovy ocet, oslad' medem nebo cukrem; medem roztřepeným ve vodě;
v kozím mleku uvař ze 3 fíky a oslad'
smrdění v ustech – usta vymyvej odvarem z ruže; rojovníka; jahody

Celou škálu zdravotních postupů nabízely zevní léčebné metody. Jednou z nich bylo příkládání částí rostlin jak v syrovém stavu, tak různě upravených, o správné teplotě, v určených časových intervalech.

boláky – čistil a hojil jahodník; utlučené jazyčky /jitrocel/ smíchané s máslem
bolavý zub – zoft /šlávku/ z křenu kapat na zub
bolest břicha – oves pražený
bolest hlavy – křenový list; lopuchový list; utlučený netřesk
bolest nebo zatažení hrdla – česnek; ve mléce vařená, prosná, teplá kaše
dětský průjem – utlučené semeno anýzu

lišaje – šalvěj
 otoky různé – listy z olše a břízy; rozmarýn a boží dřívko /brotan/ i potírání vodkou /odvarem/
 ozybliny /omrzliny/ – bílá řepa namočená ve vodě, nadrobno utlučená a studená; odvar z lipového květu
 pohybové problémy-lámání údů – teplý oves; chebзовé /bezové/ listí
 problémy interní-od matky /dělohy/ – bravenčí zelina – od řezavky, zadržování moče – česnek s utlučenými borůvkami; bílá slupka z cibule se přikládá na močnici, rozhání i kameny
 rána, aby byla zaplněna svalovinou – sléz
 rány řezné – jitrocelové listy; marunka /řimbaba/; heřmánek; celigan /vlaštovičník/; smetaník /podbílík šupinatý, ale též dymnivka dutá; pampeliška /smetanka lékařská/; routa, hojací list /kostival/
 rány zanícené, staré – cibule; zimozelen /břečťan obecný/; přiser /merlík všedobr/; sléz; syrový strouhaný brambor
 rány-hojení čerstvých – utlučené syrotky polní /macešky polní/ smažené na másle
 rány-vyčištění a uzdravení – zimozelen /břečťan/ utluč a na ranu přilož
 růža /nemoc kůže/ – jitrocelové listy; syrový nastrouhaná brambor; přiser /merlík všedobr/
 strupy na hubě a žima v kutkoch – jitrocelové listy; balzám voňavý; hadí zelina /rozrazil/
 škytavka – utlučené semeno anýzu
 ukusnutí jedovatým živočichem – rojovníková vodka /odvar/; šátek namočený ve volském jazyku /brutnák/
 vředy i běrcové – jitrocelové listy; semeno konopí; přiser /merlík všedobr/
 zapálení blan – pohanková kaše pařená
 zapálení, horečka – křenová placka; kyselé zelí přikládáno na rozpálenou hlavu a ušní boltece; blín
 zastavení krvácení – utlučený krvavník /řebříček/; boží dřívko /brotan/
 ztvrdlé žlázy, aby změkly – jitrocelové listy

Z přikládání *částí živočichů* posloužila při léčbě souchotin kůže ze psa, nejlépe ještě teplá. Na popáleniny a opařeniny působil živý rak v utlučeném stavu.

V lidovém léčení měl nezastupitelné místo *organický materiál*. Vlastní moč sloužila nejen jako dezinfekce ran způsobených na poli, v lese, ale po těžké práci změkčovala mozoly na ruce. Z Libhoště se dochovala rada, jak zvládnout bolest hlavy: „Vezmi od chlapce moč a v něm šatku smoč a na hlavu přilož.“ Růža /nemoc kůže/ a „sbíračka“ se léčila přikládáním lejna i moče. Pacient načural na hadr, ten se namydil a za tepla přiložil na odraženiny a řezné rány. Nešťastník si na obraženiny, opařeniny přikládá teplé kravské lejno, které aplikované po uvaření vyhánělo i podagru /dnu/. Na popáleniny a opařeniny se ještě používal med smíchaný s čerstvým ovčím lejnem. Tím vším se bolavé místo potíralo. Když někoho pokousal či poštipal jedovatý živočich, bylo vhodné za tepla přiložit na ránu v octě vařené svinské lejno. Od bolesti v krku pomáhaly teplé holubince, v octě obměkčený a osolený trus slepičí i holubí, ovčí zase ulevoval opuchlým nohám. Nemoci spojené

s hrdlem dokázaly vyléčit jak zmiňované teplé holubince, tak nadrobno utlučené a ve vině uvařené vlašťovčí hnízdo. Pokud se někomu vytvořily na prstech u nohou podlomky /zapařená kůže/, měl si prst omotat koňskou žíní.

Krvácení způsobené hlavně řeznými ranami zastavilo suché práchno nebo pavučina. Uhlí z lipového dřeva se používalo na léčení žaludečních vředů. Popel si na líce přikládal ten, koho bolel zub. V popelu si cibuli upek a každou polovinu na uši přikládával zoufalec, kterého bolely. Černá země na ráně hojila píchnutí od včely a vosy. Opařeninám prospíval bílek. Když smícháním s bobovou moukou vzniklo těsto, přikládáno na vrch hlavy léčilo její bolest. Blána z vejce zastavovala krvácení, ale bylo vhodné ránu následně zasypat práškem z voňavého dřeva.

K často užívaným *jiným* prostředkům patřila například sůl. Za tepla přikládaná ulevovala od bolesti zubů, po přimíchání otrub zbavovala píchání v boku. Na rozpálenou hlavu se dával růžový ocet, peníz /mince/ zastavoval krvácení a pokrájené mýdlo tišilo popáleniny a opařeniny. Pro léčbu alkoholem byla při bolestech zubů vhodná kafrová pálenka kapaná přímo na zub nebo na něj přikládána na kouscích bavlny. Koho bolely oči, měl ve čtvero složený šátek namočit do kafrové pálenky a po chvíli odležení přikládat. Na týž zdravotní problém se používalo i víno. Šátek smočený do kafrového špiritusu nebo pálenky léčil bolest hlavy, přiložený na břicho pomáhal od rozlité žluči.

Z požívatin a mléčných produktů se na přikládání používalo mléko, například od píchání v boku: „... lněné semeno v kozím mleku uvař, tlusto potři na šatku,“ nebo od bolení hrdla „... prosnu kaši ve mlece vařenu teplu na hrdlo přikladej“. Sladká smetana byla vhodná na zápal i popáleniny, máslo s roztlučenými jazýčky /jitrocelem/ čistilo a hojilo boláky, vytužený tvaroh se přikládá na místa, když klesly otoky a opuchliny. Ovčího másla se užívalo od kašlu a na mazání. Směs husího sádla s medem a novým mýdlem pomáhala od píchání v boku. Chlebem, respektive čerstvou kůrkou, se zastavovalo krvácení a pokud měla těhotná žena pocit, že necítí pohyby plodu, měla hodně teplou kůrku přiložit na pupek. Když bylo vše v pořádku, zaručeně brzy zpozorovala pohyby. Pokud někdo v zimě dostal růžu /nemoc kůže/, nebo měl „sbíračku“, na nemocné místo se přikládá kousek špeku, případně chlebová kaše s máslem.

Často se na bolavá místa kladly různé *směsi*. Kdo nemohl močit či měl močové kameny, zatepla přímo na bok nebo mezi šátky vložil smíchaný dřevěný olej /kupovaný/ s utlučenými borovičkami /jalovčinkami/ a cibulí. V následujícím receptu se spojila bílá cibule močená ve mléce s nakrájenými petrželovými kořínky, utlučenými borovičkami a kmínem. Směs vosku s medem, ovčím máslem, husím sádlem a dřevěným olejem se přikládala na popáleniny a opařeniny. K vyčištění rány, vytažení sedlé krve z ní a její uzdravení sloužil olejec s medem.

Obklady měly shodnou funkci jako přikládání, ale mívaly své zákonitosti. Bylo nutné je aplikovat jen po určitou dobu a v dodržovaných intervalech. Pro názornost uvádím nejpoužívanější.

bolestivá místa – rozmačkané listy z čekanky; vlčí mák

hnisání uspíšení – teplý obklad z pšenice

horečka – tvaroh; hadr namočený v syrovátce nebo odvaru z blínu

hostec kloubový /revma/ – domácí česnek
 obhoření od slunce neb větru – odvar z lipového květu nebo bíleho lilium /bílá lilie/
 oční záněty – chrpa
 omrzliny – vepřová žluč; hrachová kaše
 opařeniny, popáleniny – nastrouhaný syrový brambor
 otoky – jitrocelové listí; teplé obklady ze semence /semene lnu/
 píchání v kříži /fusak/ – pomlet a smíchat křen, hromotřesk /netřesk/, vodní cibuli,
 hadí list /rozrazil/ a vřelé přikládat
 podebraniny /zhnisaná místa/ – horká bramborová kaše
 revma – kopřivy; strouhaný křen
 rozpalení hlavy – cibuli neb česnek utluč s octem
 škrkavka dětská – domácí česnek
 štípnutí vosou, sršněm, zmijí – kraví trus; hadřík namočený v octě; flajstr ze žluté
 hlíny
 vředy – teplé obklady ze semene lnu
 vymknutiny – teplé obklady ze semene lnu
 žaludeční vředy – horká bramborová kaše
 žláz ztvrdlých změkčení – vikev /vikev úzkolistá/

Aby aplikovaný přípravek držel na těle a mohl působit, býval k němu přivázaný.
 Například hlístů dítěte zbavovala celá hovězí žluč přivázaná na pupek. Kdo se
 potřeboval zbavit mrtvakostky /nárůstku kosti – výčnělku/, musel ji potřít živým
 stříbrem /rtutí/ a přivázat. Svoje zákonitosti měly zábaly. Ty od horečky se dávaly
 vlašné na ruce v zápěstí, na nohy na chodidla, kotníky a kousek nad ně. Místa se
 zabalila do teplé látky, neboť muselo dojít k zapaření. Zábal nebylo možné nechávat
 déle než dvě hodiny.

Rány se ošetřovaly a léčily potíráním, natíráním, posypáním.

bolení hlavy – potírej hlavu odvarem z rozmaryny
 bolení v prsích – na panvě spolu dobře uvař: dřevěný olej, rypanove sadlo
 husí sadlo, zoft /šťáva/ z pečené cibule, potom přeced' a tym teplým prsa potírej
 diravy zub – zub potři terpentynovým olejem
 hlava rozpalena, zahořena – kafrovým špiritusem neb paleným /kořalkou/ potírej
 hlavu
 hlísty – v zelňače vařit česnek a sůl, tím třít dítěti po hřbetě: srdečné hlísty hned
 vyjdou – potři břicho pelyňkovým olejem
 horečka – hlavu a sluchy potírej odvarem z blenu /blínu/
 krvacení zastavení – žižlivy /zpopelněný/ uhel rozetři a tym posyp – přiložením
 pavučiny nebo blány z vejce, ale pak bylo nutno ránu zasypat práškem z voňavého
 dřeva, aby zasýchala
 lišej, svrab – lopucha menší
 lišej mokrá – po každém dojení sebrat pěnu z kozího mléka /3x denně/ a čerstvou
 namazat na postižené místo
 mlha oční – potírej vodku /odvarem/ nebo softem /šťávou/ z pelynku
 moču řezání, zadržení – pupek potírej pečenu cibuli nebo teplým lojem ze svíce

nohy opuchle – nejprve je potírej svinským sadlem, potom luhem z nehaseného vapna
 omdlení od srdce – potři octem v nose, uši, chodidla, prsty na rukach a na konci
 dobře stiskni
 oněmění jazyka – potírej jazyk dryjakem /léčivý nápoj/; odvarem z lipového květu
 mačet a potírat; do odvaru z rojovníka omoč kus modrého sukna a tym jazyk potírej;
 do teple levandulove vodky /odvaru/ omoč šarlat
 pakostnice – blín černý v olivovém oleji
 pěhy /pihy/ nebo pupence – potírej tvar kafrovu nebo polejovu palenku /polajka-druh
 máty/
 podagra /dna/ – nohy potírej špiritusem kafrovým neb bravencovým – medem potírej
 podekru /dnu/; zoftem /šťávou/ cibulovým
 přesilení z namáhavé práce – vložit sůl do hadříku a ten položit na žhavé uhlí. Poté
 sůl roztlouct, dát do vody a tím potírat tělo.
 rány vyčištění a uzdravení – rozmarynu usuš a z něho prašek učiň
 revma – mrtvými mravenci mazat nohy a nemocná místa
 růst vlasů, proti holohlavosti /pokud nebyly zničeny vlasové zárodky/ – kořen
 lopuchy pavučinaté naložený v olivovém oleji
 souchoty dítěte – často ho potírej teplou mastnotou
 spáleniny, opaření – potírání čerstvou šťávou z rozrazilu lékařského; odvarem
 z rozhodníku ostrého; bílkem – hned posyp to místo ječmenu muku
 spánek dobrý – boltce ušní i v nosu si potírej růžovou vodou /z šípkové růže/
 údů lámání – potírej špiritusem kafrovým; rozmarynovým; bravencovým – potírej
 odvarem z omanu; teplým zaječím sadlem – do kořalky namoč utlučenou matěřanku
 a nim potírej udy
 ukusnutí jedovatým živočichem – odvarem polejovým /polajka – druh máty/ ranu
 potírej
 života /břicha/ otečení neb zapuchnutí – vodku borakovu /odvarem brutnákovým/
 neb z modrého lilium /kosatce/ pij i život ji potírej, šatky v ni namočene na život
 příkladej

Zevní aplikování kapek mělo své uplatnění hlavně při léčbě ušních problémů.
 Proti šustění, znění a klapání v uších bylo nutno smíchat hovězí žluč s ženským
 mlékem a vpouštět do ucha, od střílení v uších zase 3 kapky lněného oleje.
 Vytlačenou šťávu z plešivce /hromotřesku, netřesku/ nakapali do ucha nemocnému
 poté, co si lehl na bok. Čerstvá šťáva z rozrazilu lékařského působila blahodárně
 na spáleniny. Na polévání bylo zapotřebí již větší množství tekutiny. Návod
 z Libhoště na léčení podagry zní jasně: „Teplým močem vlastním nebo od některého
 synka polivej bolave místo – moč krotí bolest' a vytahuje horučnosť.“

Koupele pomáhaly nejen léčit nemoci, ale působily zdravě a léčivě na celý
 organizmus.

děti – koupání v mateřidoušce nebo dobré mysli /dobromysl/
 hlavy bolení – často koupat nohy v teplé vodě
 moču zadržení, řezavky – sedni do teplého koupele
 neštovice plave – kupel v dobré mysli /dobromysl/, eš se udělaju strupy

oční potíže – světlík
podagra /dna/ – nohy v teple vodě kupej; kupej se ve vodě teple, dobře osolene
prsa- chrkani krvi – kupat nohy v horce vodě
rány hnisavé – koupat ve slezu
zaživací potíže, zácpa – koupel z ovsa, plev
zdraví – do koupele dát ovesné plevy; slámu; jehličí
ženského květu měsíčního /menstruace/ znovuzískání – nohy v teple kupej

Obdobnou funkci a shodnou oblibu mělo umývání, vymývání, vpuštění, vkládání a jiné působení hojivého prostředku.
hlava- hučení – hlavu umyvej odvarem z vlaského kopru /fenyklu/, kminu nebo mateřanky /mateřidoušky/
lišaje – tvar umyvej odvarem šalvijské /šalvěje/ a blenu /blinu/
mdloby – vodku /odvarem/ z rozmarynu pij i umyvej tělo. Posilňuje i občerstvuje ho.
obhoření od slunce, větru – umyvej tvar vodku /odvarem/ z lipového květu
oční nemoci – dobře umývat oči vlažnou vodou
oči zanícené – umývat čistým odvarem ze světlíku
oko - cizí předmět v něm – vpust' do oka rači oko /vápenitá pecka poblíž žaludku
raka/, vytáhne, co je v oku, jako magnet železo
pěhy nebo pupence – umyvej vodku /odvarem/ rozmarynovu, rojovníkovu neb liliovu /z lilije/
popálení neb opaření údů – místo ono na nějaký čas drž v dřevěném oleji
tvář – žluté fleky: tvar umyvej vodu, kera zastava uprostřed listu plane šetky. Ta voda všechny nedostatky tváře hojí.
ucha zalehnutí, špatné slyšení – na bavlnu nalej maličko borovičkového oleje a vlož do ucha
ucho - od střílení v něm – asi 3 kapky lněného oleje vpust' do ucha – kafru jako zrnko hrachu zaviň do bavlny a vlož do ucha
ústa - smrdění – vymývej ústa odvarem z růže, rojovníka nebo jahody
vši – hlavu umývej vodou z polního slezu; též ruty /routy/, polynku /pelyňku/, čemerky /čemeřice/
zub díravý – ústa vymývej odvarem z routy
živočichem jedovatým ukousnutí – ránu vymývej odvarem z hadího kořene /rdesna hadího kořene/

Bylo nutné správně rozpoznat stav nemoci a vědět, kdy se postižené místo léčilo teplem a v jaké podobě; zda suchým teplem, kouřem, párou, vodou. Provizorně se musel umět vytvořit i inkubátor.
hlava - rozpalení, zahoření – teple na podešve /chodidla/ přilož; nohy v teple vodě kupej
matky /dělohy/ bolest – nakuřování bravenčí zelinou
předčasným porodem narozené nedonošené dítě – miminko se vložilo do krabice od botů vystlané vatou a pod dohledem rodiny se opatrně „dopikalo“ v troubě kuchyňského sporáku, který nahrazoval inkubátor
uši – do ucha vpouštět páru z odvaru hluchavky bílé; nechat působit suché teplo a přikládat vatu

větry – kuř se kminem, bobky soli a muškátovým květem
zánět mozkových blan – aplikovat teplé: na nesoleném másle podusit nastrohaný křen se lžící žitné mouky, natřít na plátno. Na hlavu dát nejprve gázu, na ni směs, která vytahovala zánět.

Na léčebnou metodu napařování často navazovalo vypocení těla. A kdo se potřeboval vypotit, měl vypít pivo se solí, nebo svařit vodu a pít s cukrem.
dření v břiše – muškátový ořech užij, na to se pot'
hlísty u dítěte – česnek ve mléce uvař a do nočního hrnce vlej. Dítě naň posad', aby para do něho šla. Hlísty vypadají.
kašel – dobře se vypotit
přechlazení – vliť vroucí vodu s odvarem dobromysle nebo mateřidoušky do škopku. Nemočný ať vysvělečný sedne nad škopek, tělo nadkryje plachtou nebo dekou a vypotí se. – nohy napařit v teplé mateřidouškové vodě
řezavka /problémy při močení/ – pařit a přikládat bravenčí zelinu

V lidové medicíně měly nezastupitelné místo masťi. Základ tvořila mastnota, například sádlo, řepkový olej, máslo. K namazání byly vhodné i jiné prostředky.
hlísty – vařit česnek ve mléce, pít i mazat
hluza /střevní katar miminek/ – viz pítí
oči – spolu smičej aby z toho mast byla: 8 lotu neslaného nemytého připraveného majového masla, 2 loty červeného koralu, kafř, cukrkandl, 7 lotu album nigejlum /černého bezu/. Navečer do kutku oči vetři hrach /určení množství/.
pchani v boku – utři šafran s kafřem, namoč do palenky, tym mazej boky
rty popraskané – jelení lůj
strupy na hubě, žima v kutkoch – namazat sádlem kuřím, psím
vředy, hnisavá místa – sádlo psí, slepičí, zaječí; mazat olivovým olejem
vši – smičej bily blajvas /běloba/ s květem živého ohně /sírového květu/ a neslaným maslem. Tym masti hlavu.
vymknuté a vyvrtnuté údy – mast z poupat topolu černého
zlomeniny hojí – mast ze sádla a kořene kostivalu lékařského

Často používané byly i kombinované metody.
nohy opuchle – nohy v teple drž a potírej odvarem ze slezu neb černohlavku /totenu lučního/
osypky /zarděnky/ – aby se vysypaly, dítěti nutno dát trochu režné kořalky. Pak musí zůstat v posteli v teple, aby nepřechlázlo.
podagra /dna/ – potírej odvarem z lipového květu nebo bukvic nebo polejovým /polajka-druh máty/, z modré fialky a v něm namočenými šátky nohy ovíň rána aby masem vyplněna byla – odvarem ze slezu vymývej ránu ráno i večer a šátky v něm máčené na ni přikládej
střevo když vychodí – udělej prašek z dobre mysli, střevo posypej a přikládej vinny list
údy, hnáty, stehna, kolena otečená a spuchnutá – pelinkovu vodku /pelyňkovým odvarem/ po 2 loty pij i pař se nad tím

*údy chromé – levandulovým odvarem údy potřej a umývej
ukousnutí jedovatým živočichem – odvarem z kopřiv ránu vymývej a šatky v ní
máčené přikládej
zácpa – pij slezovou vodu po 2 lody a šatku v ní namočenou na břicho přikládej
zahoření /částečná otrava vzniklá nedostatečným spalováním uhlí/ – postiženému
dali vypít přepalovaný lněný olej a hlavu mu obkládali kysaným zelím
života /břicha/ otečení neb zapuchnutí – pij odvar borakovy /brutnákový/ neb
z modrého lilium /kosatce/, ale i život potřej a šatky v něm namočené na život
přikládej*

Racionálními metodami se řešily i problémy chirurgického rázu, nebo chirurgickou cestou jiné potíže.

*jehla když do hrdla vejde neb jine – zes /sněz/ kousek kozího syra, do něho se jehla
neb jine zavine a ven vyjde
neprosívání dítěte – dítěti se na zádech vyřežou 3 malé křížky. Když se ukáže krev,
je dítě zachráněno. V opačném případě nic nepomůže. Krev se vysává měkkým
chlebem.*

*trn v noze nebo cokoliv – přikládej husí trus nebo zaječí sádlo. To třísku vytáhne. –
přikládej šatku namočenou v odvaru bobového květu nebo kořene přítržníku
/rozrazilu lékařského/ – přikládej utlučený česnek a uvařený s kolomazí nebo
svinským sádlem*

*zadřená tříška – z mladé lípy stáhnout kůru-lýči, pokrájet a přidat do těstíčka
přípraveného z másla a mouky. Na bolavé místo přikládat nebo je obkládat.*

Fyzickým kontaktem se léčilo koktání, „zaikání“ – dítěti se dala „buchta“ do zad. Pokud někdo omdlel, bylo vhodné dotyčným třást, hýbat, štípat ho a třít jej. Při opaření se postižený měl ihned chytit za ucho.

Nemoc bylo možné léčit i pouštěním žilou, přikládáním baněk, pijavic. Nemocná krev otekla a vytvořila prostor pro nově vzniklou, zdravou. Ve Štramberku na počátku 20. století léčil pan Bár-Kozel přikládáním pijavic a nahřátých baněk k ruce. V Libhošti zmiňovanými metodami uzdravovali následující problémy.

*od chrkání krvi z prsi – dej sobě žilu na noze otevřít
od podagry /dny/ – dej sobě na noze otevřít žily, kde citivaš podegru, ale ne
v bolesti – dej sobě každý měsíc baňky stavět; pijavice na zlatu žilu přikládej
znovunahyti ženského květu měsíčního /menstruace/ – dej otevřít na noze žilu
na podzim a na jaře*

Druhá část této práce předkládá možnosti uzdravování těla prostřednictvím iracionální oblasti. Jedná se hlavně o magické praktiky z lidového prostředí a z institucionálního o přístup církve.

Z magických praktik se ještě na počátku 20. století v různé intenzitě používalo zažehnavání, nakuřování, okuřování. Koho v Tiché trápila *bolest hlavy*, třeba měsíc si nečesal vlasy. Pak si je rovnou ostříhal a s nimi i nemoc, neboť ta, podle lidových představ, do nich vsákla. Když na Spálovsku chtěla matka zbavit svého dítěte „bředu“, posadila ho na práh a pes ho musel třikrát přeskočit z jizby do síně a zpět. Dítě se uzdravilo a „břed“ přešel na psa. Ve Štramberku zažehnavali žloutenku tak,

že černou smolu vložili do hrotice a přisunuli ji k posteli nemocného, kterému dali věnec česneku a on se skrz něj díval do vody. *Leknutí* v Tiché vyléčili vložení hořícího dřevěného uhlí, slupek z cibule a česneku, případně přidáním kafru nebo čertince /čertovo hovno – Asa foetida, pryskyřice/ do většího hrnce.

K němu posadili nemocného a vše i s ním přikryli plachtou. V kouři musel vydržet. Účinek se zvýšil, pokud byl do ohně přidán kousek z toho, čeho se polekal – lidské vlasy, srst zvířete. V Trnávce léčili tím způsobem, že se na žhavé uhlí položily darované vlasy člověkem, který byl příčinou leknutí. Přidala se srst ze psa, z dobytka a třísky z devíti prahů. Hlavu polekanému zakryli šátkem a nakuřovalo se. Na Spálovsku zbavovali dítě úleku tak, že na lopatku položili žhavé uhlí, na které vložili trochu ustřížených vlasů od každého z rodiny a tím vším dítě okuřovali. Když měl kdokoliv pocit, že slyšel volat své jméno a ozval se, mohl dostat „natku“ /oteklá tvář/. I tu bylo možné vyléčit nakuřováním, pokud se dala na žhavé uhlí slupka z cibule, část vosího hnízda, čertinec /Asa foetida/, kafr, kousek cukru a sušené lístky z růže.

Do doby 1. republiky zastávaly důležité místo ve společenském a náboženském životě poutě, hlavně do míst, která provázela pověst o zázračných obrazech a v souvislosti s jejich působením o zázračných uzdraveních. Mezi takové patřil Fulnek, skála P. Marie /Mariastein/ na Odersku, Příbor, Frýdek. Do těchto lokalit směřovali poutníci nejen proto, aby ulehčili své duši, vyprosili si dar víry, našli posilu a útěchu v životních trápeních, ale též aby skrz modlitby i osobní oběti poprosili Boha a patrona kostela o svoje zdraví, případně o uzdravení někoho z blízkých, který nemohl vykonat pout' z důvodu nemoci. Zpáteční radostná cesta domů plná naděje z vyslyšení proseb kontrastovala s příchozí cestou k cíli. Ale i během ní si mohl nejeeden poutník odlehčit od svého trápení. Na tuto příležitost čekávaly ženy ze Spálovska, aby si při pouti do Frýdku mohly vzájemně ustříhnout *skřítku* a zahodit ho v lese. Skřítek byl vytvořený zčuchaný chomáč vlasů, do něhož, podle lidové víry, vsákla nemoc. Nesměl se rozčesat ani libovolně ustříhnout, jen na poutních místech. Počinání žen však muselo být obezřetné, aby je kaplan neviděl, neboť církev pro takové praktiky neměla pochopení, ale nepotlačovala je, přestože o nich věděla. Nabízela věřícím své věřské představy, které měly spojení s konkrétními svěťci. Svědčí o tom i starší dokument z r. 1739, v němž misionář Mikuláš Tuček z Tovaryšstva Ježíšova informuje: „*Aby se vymýtily pověry jak vzhledem k lidem, tak vůči zvířatům, o nichž se tvrdilo, že jsou postižena kouzelnými vlivy, opět a opět bylo věřícím doporučováno, aby používali věci, řádně dle obřadů katolické církve posvěcených během roku, jako jsou: víno sv. Jana, tříkrálová voda, voda ke cti sv. Ignáce posvěcená, atd. Touto a jinými devotionaliemi, jako jsou křížky sv. Jana, zrno sv. Johanny, posvěcené květiny, byliny, byla vymýcena všechna kouzelná zaříkání v Šenově u Nového Jičina a u jednoho fojta.*“

Ještě v nedávné době roku 1937 frenštátský farní časopis Svätý Martin ujišťoval farníky, že na svátek sv. Jana Evangelisty /27. 12./ se jako každoročně bude světit „svatojánské“ víno užívané mimo jiné také v lidovém léčitelství.⁸

Z archívních materiálů⁹ se dozvídáme, že v průběhu 18. století v souvislosti se zázračným uzdravováním hrál důležitou roli německý Fulnek a český Příbor. Zápisy o případech uzdravení v kostele Nanebevzetí Panny Marie ve Fulneku z let 1750 –

1754 uvádějí konkrétní jména, společenské postavení a bydliště uzdravených. Nemocní ve věku od kojenců až do vyššího stáří z okolí Fulneku, ale i z Lipníka, Bruntálu, Tošovic byli na přímluvu Panny Marie zbaveni boláků na různých místech těla, chronické vysoké horečky, kloubových problémů, nádorů, kolik, úplavice, epilepsie, šílenství. Někteří dokonce unikli smrti. S obdobnými zdravotními problémy, navíc s neštovicemi, frenetickou nemocí /epilepsií/, mozkovými záchvaty a nejrůznějšími nemocemi duše i těla putovali postižení v průběhu 18. století do příborského farního kostela Panny Marie a piaristického, zasvěceného sv. Valentini. Při opětovných návratech vypovídali pod přísahou o svém uzdravení, které nastalo i tehdy, když kvůli nemoci nemohl pacient osobně putovat do Příbora, a obětiny tak poslal po někom důvěryhodném. Z letopisů kostela sv. Valentina vyčteme několik základních rysů procesu uzdravování. Jednalo se nejen o přímluvy Panny Marie a sv. Valentina, ale všech světců, kteří měli v kostele buď svůj oltář, kapli či vyobrazení.

První podmínkou znovuzískání zdraví bylo vykonání individuální prosebné pouti. Komu zdravotní stav nedovoloval chůzi, mohl se do Příbora nechat dovézt. Bez obrácení se s důvěrou na konkrétního světce a Boha, učinění osobního slibu, který mívá jak hmotný, tak duchovní ráz, dále bez přijímání svátosti ke cti světce by nemusel být výsledný účinek zaručený. Poděkování za uzdravení s připojením hmotného daru bylo samozřejmě a časově závazné.

Některé ozdravné metody měly charakter kontaktní magie. Jednalo se například o zabalení pacienta do šátku, který byl nejprve přiložený k obrazu světce, o ovinutí dítěte do závěsu visícího pod obrazem, o přitisknutí obvazů na obraz, a pak během modliteb na nemocnou část pacientova těla. Postižený se mohl potřít máslem z lampy u světce, dokonce neváhal z ní vypít olej.

Ve prospěch účinnosti zvolených léčebných prostředků hovořilo množství uzdravených, kteří před svědky odprísáhli pravdivost události, nebo kteří přišli poděkovat a představit například uzdravené dítě, případně ho zasvětit světcům. Někteří vyléčení opakovaně putovali do Příbora. Mezi votivními dary zhotovovanými ze stříbra prameny připomínají tabulky, srdce, nohy, ruce, oči, reliéf dítěte, pozlacené tabulky, zlaté mince, voskovice, vosk, figury muže a ženy, obrazy světců, korály, perly, drahocenné jehlice vykládané kameny. Chudobnější darovali plátno, pro piaristickou kolej máslo, drůbež, vajíčka. Ráz soukromého, osobního a individuálního putování do Příbora mimo vyhlášené poutě se časem vytratil, ale ještě v době první republiky si poutníci ve svátek sv. Valentina mohli kupovat voskové-obětiny. Prodávaly se i na jiných poutních místech. Spálovští navštěvovali Starou Vodu, kde kramáři nabízeli voskové oči, ruce, nohy. Každý ze zájemců si zakoupil tu část těla, kterou potřeboval vyléčit a zanesl ji na obětní oltář. Podle informací pamětníků kostelník všechno večer posbíral a přinesl zpět kramářům, aby měli co prodávat další den.

Při komplexní péči o zdraví hrála vždy důležitou úlohu **prevence**. Pro ilustraci uvádím několik příkladů z **racionální** oblasti **lidového léčení**.
dítě aby pěkně a zdravě bylo – kupej ho v teplé vodě s mydlem; očisti ho teplým pivem s máslem – varuj ho od zimy a větru

nemoc žlutá i černá – varuj se hněvu, zármutku, starosti, chladného nápoje, horečnatosti, kořeněného jídla, kořalky, vína-málo s vodou můžeš pít; v jídle a nápoji uživej polynek /pelyněk/; uživej na laksír rebarboru; pij s vínem svařený yzop i kmín, čerstvý polynek; v obuvi nos zlatu nitku /kokotici povázku/; pij vodku pelynkovu nebo z ředkvi, černobýlu, bukvicovu, ráno i večer po dva loty
oči bolení – varuj se ostrých koření: soli, octu, česneku, cibule; svinského masa; vína, piva, kořalky; pláče i čtení; v teplé vodě nohy kupej, aby se krev od očí dolů stáhla

oči posílení – hled' na zelené věci, do čisté vody, do zrcadla
podagra /dna/ – každodenně svym mazem na noc nohy umyvej; varuj se hodně vína, kyselých, slaných a studených pokrmu; milovani ženského pohlaví
prsa – bolení: varuj se kyselých, ostrých a tvrdých pokrmů; uživej vína, dobré polévky

údu bolení, trhání, lámání nebo křeč – varuj se hněvu, leku, velkého pití vína neb pálenky; dej sobě žilu otevřítí neb banky stavětí

zuby dobré – každodenně vodou vymývej ústa, někdy potírej odvarem z cibule nebo její šťávou

ženský květ – znovunabytí: varuj se hněvu, jzení ovoce, teplého chleba; přechladnutí noh, ale je v teple drž; když očekáváš: mnoho neseď

Kromě různých forem prevence v lidovém léčení zaznamenáváme od 19. století v oblasti předcházení nemocí větší uplatňování **státního zájmu**. Kvůli snazšímu pochopení zdravotního systému uvádím několik faktů¹⁰. Na základě zákona z roku 1870 příslušelo státní správě komplexní řízení medicínálních záležitostí. Stát měl dozor nad nemocnicemi všeho druhu, domy nalezenců a kojných, dohlížel na dodržování zákonů o nakažlivých nemocech, epidemiích, zvířecích morech. Z obavy před pohřbením zaživa důsledně kontroloval činnost ohledavačů mrtvol a též řídil očkování. Vymezené úkoly měly i obce a zdravotní policie. Výnosem ministerstva vnitra z roku 1873 se řídili i zeměpanští lékaři, kteří mimo jiné museli mít povědomost o zdravotním stavu lidí i užitkových domácích zvířat svého zdravotního okresu, „...i o vlivech stavu tomu škodlivých, zvláště o zvycích a předsudcích zdraví škodlivých se dobře informovat a okresním hejtmánům vhodné prostředky k odstranění jejich naznačiti.“

Jak v mírovém období, tak válečném děsivě působily epidemie. Do všech detailů důkladně rozpracované epidemiologické pokyny každému občanovi určovaly jeho případné povinnosti a chování v době nákazy, čímž ho před ní chránily. Zakazovaly například konání pohřební hostiny v domě, kde někdo zemřel na skvrnitý tyf. K obávaným nemocem, na něž se vztahovala především izolace postižených a obecný komplex přísných hygienických opatření, patřila spála, skvrnitý a zvratný tyf, neštovice, mor, difterie, úplavice, epidemické strnutí šíje, asijská cholera, malomocenství, horečka omladnic, egyptský zánět očí, sněť slezinná, vzteklna, ozhrívka. Jednou z forem ochrany proti epidemiím bylo preventivní **očkování**. Štramberská kronika dokumentuje mentalitu doby následovně: „Roku 1812 bylo přísně poručeno skrze štípení /očkování/ osypek. Kdo nedal štípnout dětem osypky, musely se za pokutu bez pohřbu pochovat. A tak toho roku mnoho dětí pomřelo a bez

pohřbu pochováno bylo.“ Roku 1873 na příkaz c. k. okresního hejtmana v Novém Jičíně štramberský ranhojič Ferdinand Strebl očkoval děti i dospělé proti neštovicím ze Závašic a Kopřivnice. Každá vakcinace se řídila podrobnými předpisy, například rozdělením na očkovací okresy, vypracováním seznamů poprvé očkovaných, přeočkovaných. Zdůrazňovaly i nutnost čistého oblečení a dalších hygienických požadavků, stanovovaly dobu očkování – mimo církevní svátky a tak, aby účastníci nebyli zkracováni v kostelní pobožnosti. Vakcíny dodával bezplatně stát a za jejich aplikování odměňoval lékaře na základě výnosu z roku 1894. Přes všechnu péči o prevenci obyvatel nemělo Rakousko – Uhersko žádný zákon o očkování. Proto mohlo jen důtklivě doporučovat všem úřadům, nemocnicím a lékařům, aby poučovali civilní obyvatelstvo o nutnosti očkování a přeočkování hlavně proti neštovicím, neboť ty se považovaly za *nemoc těžkou, zohyzdující*.

I dalším nemocem bylo možno předcházet touto cestou. Obecní kronika Bernartic nad Odrou připomíná, že 11. 10. 1914 v obecním hostinci novojičínský lékař dr. Neuman očkoval proti nakažlivým nemocem. Účast byla dobrovolná a přišlo 400 osob. 18. února 1915 proběhlo v Bordovicích veřejné očkování. Naočkováno bylo 8 malých dětí, 72 žáků a 89 dospělých. Ve Starém Jičíně se roku 1919 zúčastnilo tohoto druhu prevence proti neštovicím jen 15 % obyvatel, zato v Lukavci přišly všechny děti. Z pamětní knihy obce Hájov se dočteme, že z popudu řídicího učitele se v říjnu 1934 konalo hromadné očkování proti záškrtu. Bylo naočkováno 34 dětí a za všechny tři injekce platily 15 Kč. Ale o dva roky později k stejnému „štípení“ nikdo už své děti nepřihlásil. V Bordovicích se roku 1935 proti téže nemoci nechalo naočkovat 42 dětí.

Vedle racionální prevence nemocí byla známá i prevence povahy *iracionální*. Zde můžeme zařadit *magicko – ochranné praktiky*, tvořící součást obyčejů a zvyků.

Z výročních to bylo například svěcení bylin, vína i vody pro léčebné účely, svatoblažské požehnání, velkopáteční mytí, šmigrust, požívání obřadních pokrmů na Vánoce, Velikonoce a podobně.

U rodinných obyčejů praktiky chránily formou zákazů a příkazů těhotnou ženu i dítě v prenatálním období, po porodu pak sledovaly správný vývoj novorozence a znovuzískání zdraví i sil matky.

Praktiky u svatebních obyčejů přivolávaly hlavně potenci a zdraví, u pohřebních zabraňovaly mrtvému škodit zdraví i životu pozůstalých.

Lidová víra v individuální podobě znala prevenci mnoha nemocí. Tak například proti žluté i černé nemoci se doporučovalo: *na hrdle nos v nadobě voskove namočený dukat*.

V osobní víře spojené s náboženským přesvědčením hrálo významnou preventivní úlohu *nošení svatých obrázků* co nejbližší tělu a účast na dřívě zmiňovaných *poutích*, kde si každý poutník vyprošoval kromě Boží ochrany i dar zdraví.

Ze všech uváděných faktů poznáváme, že každá nemoc mohla být souběžně léčena několika metodami. Možnosti si volil pacient a věděl, že pokud selžou veškeré dobře míněné rady blízkých, má jako poslední možnost záchranu Boží pomoc. Lze říct, že péče o tělesné zdraví v lokalitách okresu Nový Jičín byla

od 19. století vytvářena komplexním přístupem, složeným z tradičního lidového léčení jak racionální, tak iracionální povahy a cílené státní péče. Ta se hlavně v oblasti preventivního očkování u lidových vrstev nesetkávala s přílišným pochopením, nadšením a důvěrou. Až vlivem osvěty, ekonomických a světónázorových změn získala státní medicína převahu nad tradičními formami léčení.

- 1 Státní okresní archiv Nový Jičín (dále jen SOKA NJ), archivní fond P. Bohuslav Juroška (Štramberský rodák); SOKA NJ, archivní fond Farní úřad Fulnek. Zápisy o případech uzdravení v kostele Nanebevzetí P. Marie ve Fulneku 1750-1754.
- 2 SOKA NJ, Kronika Bernartic nad Odrou.
SOKA NJ, Kronika Bordovic.
SOKA NJ, Monografie obce Trojanovic.
SOKA NJ, Pamětní kniha města Štramberka. II. díl.
SOKA NJ, Pamětní kniha obce Hájova. I. díl, 1924 – 1956.
SOKA NJ, Pamětní kniha obce Lukavec. 1924 – 1936.
SOKA NJ, Pamětní kniha obce Tiché. 1922 – 1957.
SOKA NJ, Pamětní kniha o událostech městečka Starého Jičína za světové války.
- 3 David, Alois: Lidové lékařství. Kravařsko, II., 1932, č. 1, s. 5 – 6.
Z lidového lékařství na Novojicku. Kravařsko, V., 1935, č. 2., s. 36.
Horečka, František: Zvláštnosti lidové kuchyně valašské. Černá země, II., 1925-1926, s. 244 – 246.
Janík, Miroslav: Lidový léčitel z Janovic. Vlastivědný sborník Novojičínska, 59. svazek, 2009, s.135-137.
Mík, Rudolf: Staré zvyky a vyprávění starých lidí na Spálovsku. Oderské vrchy, I., 3 – 4, 1968, s. 81 – 89.
Mík, Rudolf: Životem na dědině aneb K smíchu i k pláči. Ostrava, 1960.
Pavlík, Stanislav: Vzpomínky z mladých let. Kravařsko, VI., 1936, č. 3, s. 33.
Štrnadel, Josef: Rok pod horami. Ostrava, 1973.
Šustek, František: Skála P. Marie v údolí Odry u Spálova. Oderské vrchy, VI., č. 1 – 2, 1991, s. 3 – 6.
Vajda, Václav: Několik průpovědí, pořekadel a pranostik z Bílovecka. Radostná země, 1956, s. 126.
Vitásek, J. R.: Byliny léčivé v okolí Trojanovic u Frenštátu. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 1901, č. 72, s. 125 – 127.
Wojaczeková – Steffková, Elfrieda: Ze země milované do země zaslíbené. Praha, 1995.
- 4 Terénní výzkumy prováděné od let 1985 v obcích Tichá, Štramberk, Kopřivnice, Věřovice, Děmné.
- 5 Čizrnář, Josef: Lidové lékařství v Československu. I., II. díl. Brno, 1946.
Löffler, E.: Lidové lékařství. Nakladatelství „Uranos“ ve Fuerth, Bavorsy, 1910.
Václavík, Antonín: Luhačovské Zálesí. Luhačovice, 1930.
Vrlová, Vanda: Nasbíráno mezi Jány aneb o lidovém léčitelství. Rožnov pod Radhoštěm, 2008.
- 6 Knižka lekařka Tekly Kubalove, soukromé vlastnictví; Sobek, Oldřich: K osudu jednoho rodu aneb jak se dřívě žilo. Libhošťský zpravodaj, VII., 8, 2005, s. 10 – 15.
- 7 Památky farnosti štramberské od roku 1863. Kniha je uložena na Farním úřadě římskokatolickém ve Štramberku.